

Myszor-Ciecieląg, Monika

Dokumenty po Karolinie Lanckorońskiej w zbiorach Archiwum Zamku Królewskiego w Warszawie

---

Kronika Zamkowa 1-2 (57-58), 225-235

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monika Myszor-Cieciela

DOKUMENTY PO KAROLINIE LANCKORONSKIEJ
W ZBIORACH ARCHIWUM ZAMKU KRÓLEWSKIEGO
W WARSZAWIE

Dar Karoliny Lanckorońskiej z 1994 r. był jedną z największych donacji w dziejach polskiego muzealnictwa¹. Do Zamku Królewskiego na Wawelu trafiło 89 obrazów renesansowych malarzy włoskich². Zamek Królewski w Warszawie otrzymał bardzo cenny zbiór dzieł autorstwa malarzy włoskich, francuskich, flamandzkich i holenderskich z XVI-XIX w.³ oraz meble, a także pamiątki wojenne⁴, ordery i odznaczenia Karoliny Lanckorońskiej⁵. Jednocześnie Archiwum Zamku Królewskiego otrzymało bogaty zbiór archiwaliów, w tym dokumenty królewskie oraz materiały dotyczące pochodzenia kolekcji Lanckorońskich, jej dalszych losów i miejsca przechowywania po II wojnie światowej. Swoje miejsce znalazły tu również dokumenty osobiste i fotografie Karoliny Lanckorońskiej (il. 1). Materiały archiwalne подарowane w 1994 r., jak i w latach późniejszych, do 2002 r., tworzą bardzo ważny zbiór w zasobie Archiwum i stanowią cenne uzupełnienie przekazanych obiektów sztuki.

Archiwalia przekazane przez Karolinę Lanckorońską za pośrednictwem profesora Andrzeja Ciechanowieckiego do Archiwum w 1995 r. z intencją uzupełnienia kolekcji dokumentów królewskich w zbiorach zamkowych zakwalifikowane zostały do zbioru *Dokumenty, listy, akta luźne*. Znajduje się wśród nich list króla Władysława IV do kardynała Hipolita Albrandiniego, protektora Polski, zawiadamiający o zakończonych negocjacjach i podpisaniu pokoju wieczystego między Rzeczpospolitą a Moskwą w Polanowie 14 czerwca 1634 r.⁶, datowany na

24 czerwca 1634 r., z podpisem królewskim „Vladislaus Rex”. Drugi w tym zbiorze jest list Ludwika Marii Gonzagi, królowej Polski, do kardynała Carla Bonnellego w Madrycie z gratulacjami z okazji nominacji kardynalskiej (14 stycznia 1664 r.), napisany w Warszawie 31 marca 1664 r.⁷, opatrzony pieczęcią gabinetową królowej i podpisem „Ludovica Maria Re[gina]”. Trzeci z przekazanych to dokument nadania Pierre’owi

1. Karolina Lanckorońska, fotografia, ok. 1905 r., AZK Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/25, 24. Fot. nieznan / Karolina Lanckorońska, photograph, c. 1905, AZK, Archiwum Lanckorońskich [Lanckoroński Archives], file no. R XIX/25, 24. Photographer: unknown

-Etienne'owi-Antoine'owi Billardowi przez Stanisława Leszczyńskiego urzędu konsyliarza poborów partykularnych w Nancy, sporządzony 9 listopada 1761 r. w Luneville. Prawo sprawowania tegoż urzędu przechodziło na spadkobierców Billarda. Wraz z urzędem otrzymał wszystkie należne z tego tytułu prawa i przywileje. Piastowana godność upoważniała go również do zasiadania w królewskiej radzie finansów⁸.

Dokumenty osobiste Karoliny Lanckorońskiej, materiały dotyczące jej rodziny oraz początków zbiorów dzieł sztuki znajdują się w zespole pod nazwą *Archiwum Lanckorońskich*, który zawiera 51 jednostek archiwalnych. Kolekcję przez prawie 200 lat tworzyły dwa rody arystokratyczne - najpierw Rzewuscy, później Lanckorońscy. Podwaliny pod zbiory położył Kazimierz Rzewuski, kupując z masy spadkowej po księciu Józefie Poniatowskim obrazy z dawnej galerii króla Stanisława Augusta. Potwierdzeniem tego są wykazy dzieł sztuki; pierwszy dotyczy płócien wybranych przez Kazimierza Rzewuskiego z masy spadkowej po księciu Józefie Poniatowskim i zawiera zestawienie ich wartości oraz warunki kupna-sprzedaży, ustalone między Aleksandrem Linowskim, egzekutorem testamentu księcia 1 administratorem masy spadkowej oraz pełnomocnikiem ówczesnej właścicielki obrazów - siostry księcia Marii Teresy Tyszkiewiczowej, a Kazimierzem Rzewuskim⁹. Dokument sporządzono 2 października 1815 r. w Warszawie. Drugi wymienia obrazy i inne dzieła sztuki wybrane do zakupu przez hrabiego Kazimierza Rzewuskiego z masy spadkowej wraz z zestawieniem ich wartości i pokwitowaniami wpłat należności za kupione obiekty. Pokwitowania otrzymanych od Kazimierza Rzewuskiego pieniędzy (łącznie 1287 zł p.) za zakupione dzieła sztuki podpisali: Wacław Glazer (Glasser), kasjer kasy generalnej masy spadkowej po księciu Józefie Poniatowskim, i Stanisław Kłossowski, kasjer i administrator masy spadkowej po królu Stanisławie Auguście. Spis wykonano

między 7 października 1815 r. a 21 stycznia 1816 r.¹⁰. W konsekwencji tych umów Rzewuski nabył 36 obrazów z galerii stanisławowskiej i 3 z masy spadkowej po księciu Poniatowskim. Umowy zakupu sporządzono w dwóch egzemplarzach, powyższe wykazy prawdopodobnie należały do kupującego¹¹.

W *Archiwum Lanckorońskich* znajduje się również spis obrazów kupionych na aukcjach u Dantego i Grebita oraz *Inwentarz dzieł sztuki*, zawierający opis, numer inwentarzowy i wycenę obiektów zakupionych i wysłanych do Wiednia¹². Wykazy zostały sporządzone po roku 1812, kiedy Rzewuski rozpoczął wywożenie całej swojej kolekcji do Wiednia. Zbiory przez ponad wiek znajdowały się w Austrii. Po śmierci Kazimierza Rzewuskiego odziedziczyła je jego córka Ludwika zamężna z hrabią Antonim Józefem Lanckorońskim i w ten sposób kolekcja trafiła w ręce tej rodziny. Następnymi spadkobiercami byli Kazimierz i jego żona Leonia Potocka, a potem ich syn Karol Lanckoroński.

Karol (1848-1933), z wykształcenia prawnik, z zamiłowania historyk sztuki, podróżnik i kolekcjoner, a także mecenas uzdolnionych artystów, był wybitną osobowością przełomu XIX i XX w. Posiadał dwa wielkie majątki - w Rozdole i Komarnie koło Lwowa (obecnie Ukraina) - jednak na stałe mieszkał w Wiedniu. W wybudowanym przez siebie w latach 1894-1895 neobarokowym pałacu¹³ przy Jacquingasse 18 skupił całą kolekcję odziedziczoną po przodkach, w tym obrazy zakupione z dawnej galerii Stanisława Augusta, zbiór portretów rodzinnych zgromadzonych w pałacu w Rozdole, kolekcję malarstwa francuskiego powiększoną o obrazy szkoły włoskiej gotyku i wczesnego renesansu oraz obiekty sztuki orientalnej z własnych zakupów. Swoje miejsce znalazły tu także zbiór wachlarzy i miniatur wniesiony w posagu przez Leonię Potocką oraz fotografie dzieł sztuki zbierane przez Lanckorońskich podczas licznych podróży po świecie¹⁴.

Pałac wiedeński miał spełniać dwie funkcje: obok mieszkalnej - w lewym skrzydle rezydencji znalazły się pokoje gościnne i apartamenty prywatne rodziny Lanckorońskich - również muzealną: w neobarokowych wnętrzach mieściła się ogromna kolekcja dzieł sztuki. Na początku 1902 r. pałac Lanckorońskich został otwarty dla publiczności, jednak nie każdy mógł się tam dostać. Zezwolenie na zwiedzanie po zgłoszeniu się osoby zainteresowanej wydawał sam właściciel, który osobiście oprowadzał po rezydencji. Rok później opublikowano przewodnik po muzeum autorstwa Karola Lanckorońskiego, który ułatwiał zwiedzanie. Obecnie pełni on rolę inwentarza¹⁵. W tym czasie powstała także seria pocztówek z fragmentami ekspozycji, wnętrz i widokami pałacu oraz z reprodukcjami poszczególnych obiektów, w tym obrazów, rzeźb i wachlarzy. Zarówno przewodnik, jak i pocztówki zostały wydane, aby zareklamować kolekcję Lanckorońskich szerszej publiczności. Dzięki temu zbiory znano poza granicami Wiednia i Austrii¹⁶.

W *Archiwum Lanckorońskich* znajduje się ponad 200 pocztówek i fotografii pochodzących z rezydencji Lanckorońskich. W trakcie opracowywania zostały one uporządkowane rzeczowo i podzielone na następujące grupy: Widoki ogólne pałacu Lanckorońskich w Wiedniu¹⁷; Wnętrza pałacu Lanckorońskich w Wiedniu¹⁸; Portrety rodzinne z kolekcji Lanckorońskich (miniatury i portrety członków rodziny Lanckorońskich) ułożone alfabetycznie: część I - Anton von Attems-Gilleis - Lanckorońska z d. Świdzińska¹⁹; część II - Lanckoroński Karol Junior - siostry Lichnowskie Henrietta i Maria Antonina²⁰; część III - Łubieńska Paulina - Potocki Seweryn²¹; część IV - Rzewuska Franciszka - Uruska Wanda²²; Portrety i miniatury inne z kolekcji Lanckorońskich²³; Pejzaż, martwa natura²⁴; Wizerunki świętych oraz sceny z ich życia²⁵. Mimo że zbiór ten nie zawiera kompletu pocztówek wydanych z okazji otwarcia pałacu, jest cennym

źródłem informacji o wyglądzie wnętrza, rozmieszczeniu obrazów i sposobie ich eksponowania, a także jedynym świadectwem mówiącym o czasach świetności budynku i kolekcji. Jego wartość podnosi fakt, że pocztówki przedstawiają nieistniejącą już neobarokową budowlę, przybliżają badaczom architekturę i wystrój wnętrza początku XX w.

Z korespondencji rodzinnej Karola Lanckorońskiego w Archiwum Zamku znalazły się dwie pocztówki od nieznanego nadawcy z życzeniami noworocznymi, wysłane do Wiednia z Florencji 29 grudnia 1907 r. i ze Lwowa 27 grudnia 1907 r.²⁶, oraz karta pocztowa od Karoliny, Antoniego i Adelajdy Lanckorońskich, E. Rzeszotki, George'a A. Ridleya do Karola Lanckorońskiego, przebywającego w tym czasie w uzdrowiskowym Truskawcu w willi Świtezianka, wysłana z Rozdołu w lipcu 1911 r. Na awersie karty widnieje akwarela dworku w Rozdole autorstwa Richarda Sterera (1874-1930) z 22 lipca 1911 r.²⁷ (il. 2).

Po śmierci Karola Lanckorońskiego w 1933 r. kolekcję odziedziczył syn Antoni (z drugiego małżeństwa Karola z Franciszką Attems) oraz dwie córki - Karolina i Adelajda (z trzeciego małżeństwa z Małgorzatą Lichnowsky). Okres I wojny światowej zabezpieczona kolekcja przetrwała w wiedeńskim pałacu Lanckorońskich. W 1939 r., tuż przed wybuchem II wojny, Antoni Lanckoroński uzyskał zgodę na przewiezienie zbiorów do Polski, do majątków w Rozdole i Komarnie. Niestety, zawierucha wojenna udaremniła te plany. Z listu Antoniego Lanckorońskiego do dyrektora Muzeum Narodowego w Warszawie prof. Stanisława Lorentza z 1946 r. wynika jednak, że miniatury rodzinne i tzw. miniatury polskie oddano w 1939 r. na przechowanie do Ossolineum. Po wojnie prawdopodobnie przewieziono je do Polski. We wspomnianym liście Lanckoroński zwraca się z prośbą o pomoc w odnalezieniu tych obiektów²⁸. Jesienią 1939 r. kolekcję zarekwirowało gestapo, a z czasem znalazła się w dyspozycji samego Hitlera.

2. R. Sterer, Dworek w Rozdole, 22 lipca 1911 r., akwarela, karta pocztowa, AZK, *Archiwum Lanckorońskich*, sygn. R XIX/30 / R. Sterer, Palace in Rozdól, 22 July 1911, watercolour, postcard, AZK, *Archiwum Lanckorońskich* [Lanckoroński Archives], file no. R XIX/30

W 1942 r. wywieziono ją do kopalń w prowincji Salzburg. Część odzyskanej po wojnie kolekcji została umieszczona w zamku Hohenems w Vorarlbergu²⁹. Najcenniejsze obiekty Antoni Lanckoroński, powołując się na przedwojenną zgodę władz austriackich na wywóz zbiorów za granicę, przewiózł do Szwajcarii. Ponad 100 pozostałych obrazów spłonęło w 1946 r. w pożarze zamku Hohenems. Dzieła sztuki pozostające w pałacu Lanckorońskich w Wiedniu podzieliły los kolekcji z Vorarlbergu i uległy zniszczeniu wraz z pałacem podczas bombardowania miasta przez aliantów w 1944 r.³⁰ W *Archiwum Lanckorońskich* znajduje się dokumentacja fotograficzna zniszczonego pałacu przy Jacquingasse 18 w Wiedniu z odręcznymi zapiskami na odwrocie identyfikującymi konkretne pomieszczenia rezydencji³¹ (il. 3 i 4).

Przewiezione po 1945 r. obrazy zdeponowano w Szwajcarii w jednym z banków w Zurychu na prawie pół wieku. Z tego okresu pochodzi plik pokwi-

towań bankowych za wynajem sejfów w latach 1951, 1961-1975, wystawionych głównie na Adelajdę i Karolinę Lanckorońskie, sporadycznie na ich brata Antoniego³². Na rok 1955 datowany jest zbiór negatywów czarno-białych z 13 obrazami z kolekcji, m.in. *Sprzedawca wódki* Davida Teniersa Mł., *Para sprzedawców wódki* (obecnie *Wiejski doktor*) Davida Teniersa Mł., *Antoine de Bourbon-Vendome* Corneille'a de Lyona, *Kuglarz z matką* i *Wróżka* Jana Piotra Norblina de la Gourdaina, *Maria Antonina w więzieniu* Aleksandra Kucharskiego, *Matka Boska z Dzieciątkiem*, *św. Agnieszka* i *Katarzyną* Sano di Pietra, znajdujący się w pudełku z odręcznym napisem „Kliske, filmy, etc. Pokok”. Znaczenia słowa „Pokok”, które występuje na kilku kopertach, dotychczas nie udało się rozszyfrować.

Bardzo interesującą częścią *Archiwum Lanckorońskich*, przekazaną w 1997 r. przez Karolinę Lanckorońską za pośrednictwem prof. Ciechanowieckiego, a związaną z postacią Kazimierza Rzewuskiego,

3. Pałac Lanckorońskich przy Jacquingasse 18 w Wiedniu, po 1903 r., pocztówka, AZK, *Archiwum Lanckorońskich*, sygn. R XIX/14, 28 / Lanckoroński Palace at Jacquingasse 18, Vienna, after 1903, postcard, AZK, *Archiwum Lanckorońskich* [Lanckoroński Archives], file no. R XIX/14, 28

4. Pałac Lanckorońskich w Wiedniu po zniszczeniu przez aliantów w 1944 r., po 1944 r., AZK, *Archiwum Lanckorońskich*, sygn. R XIX/16, 11. Fot. nieznanym / Lanckoroński Palace in Vienna after 1944, following its destruction by the allies in 1944, AZK, *Archiwum Lanckorońskich* [Lanckoroński Archives], file no. R XIX/16, 11. Photographer: unknown

jest zespół archiwaliów³³ dotyczących Johanna Caspara Lavatera (1741-1801), wybitnego szwajcarskiego teologa, kaznodziei, pisarza i fizjonomisty³⁴. Wyróżnić tu należy rozprawę *Charakter Kazimierza Rzewuskiego* z 1780 r. o cechach charakteru, osobowości i wszelkich talentach tytułowego bohatera, przygotowaną na podstawie analizy fizjonomii twarzy, rysów i mimiki³⁵, oraz korespondencję³⁶ Lavatera z Rzewuskim. W listach z 2. połowy 1780 i 1781 r. poruszane są sprawy prywatne, w tym osobiste wyznania adresata i zapewnienia o najgłębszej przyjaźni i oddaniu³⁷; emanuje z nich troska kaznodziei o zdrowie przyjaciela w związku z pojedynkiem, do którego ten stanął, i dezaprobata dla tego czynu³⁸. Można tu odnaleźć również informacje o ukończeniu projektu ww. rozprawy³⁹, a także zapytanie, czy Rzewuski otrzymał już rysunki i gotową rozprawę o swoim charakterze⁴⁰. Temat pracy prawdopodobnie znany był szerszemu kręgowi znajomych, ponieważ w liście nieznanego nadawcy znaleźć można komentarze do opisów cech charakteru Rzewuskiego widniejących na poszczególnych stronach rozprawy fizjonomicznej⁴¹.

W jednym z listów Lavater informuje Rzewuskiego o ukończeniu utworu poetyckiego⁴² dla bliskiej przyjaciółki Lavatera, Izabeli z Flemingów Czartoryskiej⁴³. Nie można wykluczyć, że poematem tym był utwór napisany na zamówienie Izabeli po tragicznej śmierci jej córki Teresy Czartoryskiej, opublikowany 22 września 1780 r. w języku niemieckim w Zurychu⁴⁴. W *Archiwum Lanckorońskich* znajduje się również książeczka „na miłą podróż i przemyślenia”, подарowana Izabeli Czartoryskiej, z dołączoną kartą tytułową opatrzoną dedykacją: „Podręczna biblioteka dla przyjaciół III 1790 dla przyjaciółki Lubomirskiej Johann Caspar Lavater. 30 I 1791”⁴⁵.

Uzupełnieniem tej części są materiały dotyczące osoby Johanna Caspara Lavatera, w tym katalog wystawy zorganizowanej w setną rocznicę jego śmierci

przez Bibliotekę Miejską w Zurychu (Städtbibliothek Zürich) w dniach 5-19 maja 1901 r. w ratuszu, zatytułowanej *Lavater - Ausstellung zum Gedächtnis von Johann Caspar Lavater [1741-1801]*⁴⁶. Z tej okazji wydano także komplet pocztówek. W *Archiwum* są pocztówki z widokami Zurychu oraz z ulubionym domkiem Lavatera⁴⁷, a także reprodukcja obrazu z portretem Johanna Caspara Lavatera - na pocztówce z pałacu Lanckorońskich w Wiedniu⁴⁸.

Znalazły się tu również reprodukcje portretów Kazimierza Rzewuskiego autorstwa Marcella Bacciarellego i Andrei Appianiego na pocztówkach z tej samej serii⁴⁹ oraz list doktora Johanna Hotze'a do hrabiego Kazimierza Rzewuskiego z wyrazami największego szacunku, podziękowaniem za nieoczekiwane spotkanie i podarunek w postaci sylwetki hrabiego wyciętej z czarnego papieru (tzw. *Silhouette*)⁵⁰.

Po śmierci Karoliny Lanckorońskiej (25 sierpnia 2002 r.) do Archiwum Zamku przekazano nową partię materiałów, w tym powszechnie znany historykom list Heinricha Himmlera do prof. Carla Burckhardta z 21 lipca 1942 r., dotyczący ponownego zbadania sprawy dr Karoliny Lanckorońskiej aresztowanej w Stanisławowie. Himmler zawiadamia, że niestety nie może unieważnić podjętych już środków aż do zamknięcia śledztwa⁵¹. Lanckorońska została zatrzymana 12 maja 1942 r. przez gestapo, ponieważ zdobyła informacje o mordzie popełnionym na profesorach Uniwersytetu Lwowskiego w lipcu 1941 r., stając się w ten sposób niewygodnym świadkiem zbrodni wojennej. Skazano ją na śmierć. Po kilku miesiącach pobytu w więzieniach w Stanisławowie i we Lwowie przewieziono ją do Berlina. Dzięki wstawiennictwu prezesa Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, prof. Carla Burckhardta, ostatecznie karę śmierci zamieniono na pobyt w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück, w którym znalazła się 8 stycznia 1943 r. W obozie mimo trudnych warunków organizowała m.in. potajemne wy-

klady z historii sztuki. Świadectwem roli, jaką tam odegrała, jest napisany po latach list Marii Wińskiej, więźniarki Ravensbruck, do prof. Karoliny Lanckorońskiej, w którym wspomina wspólny pobyt w obozie koncentracyjnym, podkreślając odważną postawę, hart ducha i stanowczość wobec zastanej sytuacji, a zarazem niezwykłą wyrozumiałość i życzliwość w stosunku do współtowarzyszek niedoli, co wywarło na nich duże wrażenie⁵².

Po długich staraniach i interwencji wspomnianego już prof. Burckhardta miesiąc przed zakończeniem wojny, 5 kwietnia 1945 r., Karolina Lanckorońska jako pierwsza Polka została zwolniona z obozu z grupą 299 Francuzek. Swoje przeżycia opisała w książce pt. *Wspomnienia wojenne 22IX1939 - 5IV1945*⁵³.

Po opuszczeniu obozu przez pewien czas przebywała w Szwajcarii, później na stałe przenieśli się do Rzymu i zamieszkała w prestiżowej dzielnicy niedaleko Watykanu. Już w 1945 r. rozpoczęła działalność na rzecz nauki i kultury polskiej, zaangażowała się w ratowanie polskich zabytków oraz wspieranie finansowe naukowców i studentów polskich, którzy pracowali lub studiowali w różnych krajach Europy Zachodniej. Z początkowego okresu jej działalności pochodzi wydany dr Karolinie Lanckorońskiej rozkaz Władysława Andersa, generała dywizji, dowódcy 2. Korpusu (sporządzony w trzech językach: po polsku, angielsku i włosku), dotyczący umieszczenia żołnierzy 2. Korpusu na studiach wyższych na uczelniach włoskich oraz składania okresowych meldunków w tej sprawie⁵⁴.

W listopadzie 1945 r. wraz z księdzem Walerianem Meysztcowiczem i grupą polskich naukowców przebywających na emigracji zorganizowała w Rzymie Polski Instytut Historyczny, który zajął się działalnością naukową i wydawniczą. W 1967 r. zaczęła działać Fundacja Lanckorońskich z Brzezia, powstała z Funduszu im. Karola Lanckorońskiego założonego w 1960 r. przez jej brata Antoniego. W celu zapewnienia fundacji środków, a także z powodu trudności by-

towych Karolina, Antoni i Adelajda wyprzedawali swój majątek w Austrii oraz dużą część obrazów z kolekcji prywatnej. W *Archiwum Lanckorońskich* przechowywane są koperty z lat 1970, 1973, 1978 i lat 80. XX w., podpisane „Obrazy sprzedane, przeznaczone na dar lub sprzedaż, poszukiwane po II wojnie światowej”, w których znajdują się: karty luźne z odręcznymi notatkami, opatrzone reprodukcjami danych obiektów; karty inwentarzowe wraz z fotografiami obiektów, a także notesy z zapiskami⁵⁵. Niestety, materiał ten jest fragmentaryczny i na jego podstawie nie można odtworzyć pełnej historii przemieszczania obiektów.

Poza materiałami związanymi z rodziną i kolekcją Lanckorońskich w zbiorze można odnaleźć niezwykle interesujący dokument, jakim jest oferta z lat 1816-1818 rysownika pejzażysty Józefa Richtera⁵⁶ na wykonanie wraz ze starszym bratem Carlem Augustem Richterem, także rysownikiem i rytownikiem, 18 rycin z widokami Puław⁵⁷. Do końca nie wiadomo, czy odpowiedzią na tę propozycję było zamówienie księżnej Izabeli z Flemingów Czartoryskiej. Na pewno można stwierdzić, że Józef Richter wykonał na jej polecenie duże, piękne rysunki przygotowane dla sztycharza, a przeznaczone do *Albumu Puław*. Ryciny z *Albumu...* miały przedstawiać: „1. Widok powszechny Puław wzięty z tamtej strony Wisły, 2. Zamek od Wisły z częścią ogrodu, 3. Zamek ze strony podwórza, 4. Krużganek, którym się wchodzi do ogrodu, 5. Kościół, dzień jarmarkowy, 6. Świątynia Sybilli na małej rzece, 7. Dom gotycki, 8. Wejście do grot z domkiem pustelnicznym, 9. Widok pomnika Przyjaźni mieszkańców ziemi Przemyskiej, 10. Widok Marynek, 11. Widok pomnika rodziców J.A. Czartoryskiego, 12. Widok Zulinek, nazwany także domem Zofii, 13. Widok krzyża pielgrzymskiego w małym lasku, 14. Widok wielkiego mostu Wisły i pomieszczenia wiejskiego, 15. Widok mostu św. Zofii, 16. Widok mostu, gór i domu pustelniczego w Parchatce, 17. Widok Parchatki

5. Oferta rysownika pejzażysty Józefa Richtera na wykonanie wraz ze starszym bratem Carlem Augustem Richterem, rytownikiem, 18 rycin z widokami Puław, 1816-1818, dokument, A2K, *Archiwum Lanckorońskich*, sygn. R XIX/4 / Proposal by the draughtsman/landscapist Joseph Richter for 18 engravings depicting views of Puławy, to be executed together with his older brother, the engraver Charles August Richter, 1816-1818, document, A2K [Lanckoroński Archives], file no. R XIX/4

wzięty z gór, 18. *Widok chaty wieśniaka Kowalika*"⁵⁸. w konsekwencji z całej planowanej serii powstały tylko trzy ryciny: *Widok pałacu od strony podjazdu*, *Widok Marynek* i *Widok kościoła*, „trawione w akwatincie przez brata Richtera Carla Augusta"⁵⁹. Jednak w Muzeum Narodowym w Warszawie w kolekcji

Leopolda Meyeta można odnaleźć rycinę *Widok pałacu w Puławach od strony dziedzińca* z 1818 r. autorstwa Carla Augusta Richtera według rysunku brata Józefa, która jest bardzo podobna do rysunku Józefa Richtera z widokiem pałacu ze wspomnianego *Albumu Puław*⁶⁰ (il. 5).

Dary Karoliny Lanckorońskiej przekazane do zbiorów Archiwum Zamku Królewskiego w Warszawie w postaci dokumentów królewskich, archiwaliów związanych z rodziną i jej zbiorami dzieł sztuki oraz materiałów dotyczących Johanna Caspara Lavatera czy Józefa Richtera stanowią niezwykle wartości-

we źródło, umożliwiające uzupełnienie dotychczasowych badań naukowych, studia nie tylko z dziedziny historii sztuki, ale także z historii, historii architektury czy fizjonomiki. Archiwalia w nich zawarte mogą również posłużyć badaczom do odkrycia dotąd niezbadanych wątków i tematów.

PRZYPISY

¹ List Karoliny Lanckorońskiej do prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy, Rzym, 8 września 1994 r., Archiwum Zamku Królewskiego w Warszawie (dalej: AZK), Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/50. Zob. też: List prezydenta Lecha Wałęsy do Karoliny Lanckorońskiej z wyrazami podziękowania „w imieniu wszystkich rodaków” za hojny dar, Warszawa, 7 listopada 1994 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/51.

² A. Feliks, *Kolekcja obrazów włoskich Karola Lanckorońskiego*, „Rocznik Historii Sztuki” XXV: 2000, s. 201-280.

³ D. Juszczyk, H. Małachowicz, *Galeria Lanckorońskich. Obrazy z daru Profesor Karoliny Lanckorońskiej dla Zamku Królewskiego w Warszawie*, Zamek Królewski w Warszawie, Warszawa 1998, s. 17-79.

⁴ A. Badach, *Pamiętki osobiste Karoliny Lanckorońskiej w Zamku Królewskim w Warszawie*, „Kronika Zamkowa” 1-2/53-54/2007, s. 231-236.

⁵ A. Szczecina, *Ordery i odznaczenia Karoliny Lanckorońskiej*, „Kronika Zamkowa” 1-2/53-54/2007, s. 237-252.

⁶ List Władysława IV do kardynała Aldobrandiniego, Wilno, 24 czerwca 1634 r., AZK, Dokumenty, listy, akta luźne, sygn. D I/305 (j. włoski).

⁷ List Ludwika Marii Gonzagi do kardynała Bonnellego, Warszawa, 31 marca 1664 r., AZK, Dokumenty, listy, akta luźne, sygn. D I/306 (j. włoski).

⁸ AZK, Dokumenty, listy, akta luźne, sygn. D I/307 (j. franc., tłum. dr Angela Sołtys).

⁹ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/1.

¹⁰ *Ibidem*, sygn. R XIX/2 (j. franc.).

¹¹ Juszczyk, Małachowicz, *op.cit.*, s. 9.

¹² AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/3 (j. franc.).

¹³ 21 lipca 1891 r. K. Lanckoroński podpisał umowę ze spółką architektów Fellner & Helmer na budowę pałacu, Feliks, *op.cit.*, s. 203.

¹⁴ Zob. *Z Fototeki Lanckorońskich*, katalog wystawy zorganizowanej w 80. rocznicę przekazania Polskiej Akademii Umiejętności zbioru fotografii naukowych przez Karola Lanckorońskie-

go w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, marzec-kwiecień 2009, Kraków 2009.

¹⁵ *Ibidem*, s. 203-204.

¹⁶ *Ibidem*, s. 208.

¹⁷ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/14.

¹⁸ *Ibidem*, sygn. R XIX/15.

¹⁹ *Ibidem*, sygn. R XIX/18.

²⁰ *Ibidem*, sygn. R XIX/19.

²¹ *Ibidem*, sygn. R XIX/20.

²² *Ibidem*, sygn. R XIX/21.

²³ *Ibidem*, sygn. R XIX/22.

²⁴ *Ibidem*, sygn. R XIX/23.

²⁵ *Ibidem*, sygn. R XIX/24.

²⁶ *Ibidem*, sygn. R XIX/29.

²⁷ *Ibidem*, sygn. R XIX/30.

²⁸ List A. Lanckorońskiego (?) do dyrektora Muzeum Narodowego w Warszawie prof. St. Lorentza, b.m., 6 listopada 1946 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/6.

²⁹ J. Miziołek, *Mity - legendy - exempla. Włoskie malarstwo świeckie epoki Renesansu ze zbiorów Karola Lanckorońskiego*, Warszawa 2003, s. 31-32.

³⁰ *Donatorce w hołdzie / To the Donor in Homage. Katalog wystawy odnowionych obrazów i rodzinnych pamiątek z daru Karoliny Lanckorońskiej*, Zamek Królewski na Wawelu, Kraków 1998, s. 16-22.

³¹ Zbiór 26 fotografii cz.-b., po 1944, AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/16 (j. niem.).

³² AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/12 (j. niem., franc.).

³³ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/33-46: tłumaczenia z j. niem. i opracowanie archiwalne materiału Beata Gadomska.

³⁴ Hasło: *LavaterJohann Caspar*, *Deutsche Biographische Encyclopädie*, t. 6, München 1997, s. 275.

³⁵ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/33 (j. niem.).

³⁶ *Ibidem*, sygn. R XIX/34-38 (j. niem.).

³⁷ List J.C. Lavatera do K. Rzewuskiego, Zurych, 13 października 1780 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/34 (j. niem.).

³⁸ List J.C. Lavatera do K. Rzewuskiego, Zurych, 29 listopada 1780 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/36; List J. C. Lavatera do K. Rzewuskiego, Zurych, 17 lutego 1781 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/37 (j. niem.).

³⁹ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/34; List J.C. Lavatera do K. Rzewuskiego, Zurych, 8 listopada 1780 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/35 (j. niem.).

⁴⁰ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/37 (j. niem.).

⁴¹ List (fragment) NN do NN, 7 lipca 1788 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/40 (j. niem.).

⁴² AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/34.

⁴³ Z. Gołębiowska, *W kręgu Czartoryskich. Wpływy angielskie w Puławach na przełomie XVIII i XIX wieku*, Lublin 2000, s. 53, 57, 66.

⁴⁴ Wg: H. Widacka, *Księżniczka Teresa z Pałacu Błękitnego*, strona internetowa Muzeum Pałacu w Wilanowie, <http://www.wilanow-palac.art.pl/index.php?enc=657>.

⁴⁵ „Taschenbuchlein für Liebe Reisende, oder Andenken von Johann Caspar Lavater an Isabelle Czartoriska Lubomirska 28 Septemb/er/ 1790”, dołączona karta tytułowa „Hand-Bibliothek für Freunde III 1790 an Freundin Lubomirska von Johann Caspar Lavater. 30 I 1791”, AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/41 (j. niem.).

⁴⁶ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/46 (j. niem.).

⁴⁷ Pocztówki wydane w Zurychu w 1901 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/45 (j. niem.).

⁴⁸ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/42. Zob. też: R XIX/22 (j. niem.).

⁴⁹ *Ibidem*, sygn. R XIX/43 i 44. Zob. też: R XIX/21.

⁵⁰ *Ibidem*, sygn. R XIX/39.

a *Ibidem*, sygn. R XIX/47 (j. niem., tłum. Beata Gadomska).

⁵² List Marii Wińskiej do prof. Karoliny Lanckorońskiej, [Sopot], 9 stycznia 1989 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/49. List został napisany pod wpływem artykułu L. Kalinowskiego, *Karla*, „Tygodnik Powszechny”, 1989, nr 2.

⁵³ K. Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne 22IX 1939 - 5IV1945*, wstęp L. Kalinowski i E. Orman, Kraków 2001.

⁵⁴ Rozkaz Władysława Andersa, Zurych, 5 września 1945 r., AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/48.

⁵⁵ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/7-11.

⁵⁶ Józef Richter od 1806 r. przebywał w Puławach na zaproszenie Czartoryskich; zajął miejsce Jana Piotra Norblina; jego głównym zajęciem było nauczanie rysunku Zofii Matuszewicówny, wychowawcy ks. Izabeli Czartoryskiej. Znany jest z serii rysunków rezydencji Czartoryskich i okolic Puław, a także widoków Kazimierza Dolnego i innych miejscowości na Lubelszczyźnie, A. Ryszkiewicz, hasło: *Richter Józef*, w: *Polski słownik biograficzny*, Wrocław 1988, t. XXXI/2, s. 281.

⁵⁷ AZK, Archiwum Lanckorońskich, sygn. R XIX/4 (j. franc.).

⁵⁸ Ryszkiewicz, *op.cit.*, s. 281.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 281-282.

⁶⁰ *Miłośnicy grafiki i ich kolekcje w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, katalog wystawy, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 2006, s. 58, poz. kat. II.12.

Monika Myszor-Cieciela

DOCUMENTS PERTAINING TO KAROLINA
LANCKORONSKA IN THE ARCHIVES
OF THE ROYAL CASTLE IN WARSAW

SUMMARY

In 1994 the Royal Castle in Warsaw received as a gift from Karolina Lanckorońska a very valuable collection of paintings by Italian, French, Flemish and Dutch painters of the 16th to 19th centuries, as well as furniture, her war memoirs, orders and decorations. The Royal Castle also received a rich collection of archival records. The royal documents should be mentioned first; these consist of two letters: one from King Władysław IV to Cardinal Ippolito Aldobrandini, protector of Poland, dated 24 June 1634, which bears the royal signature "Vladislaus Rex"; the second is a letter from Marie Louise Gonzaga, Queen of Poland, to Cardinal Carlo Bonelli in Madrid, which was written in Warsaw on 31 March 1664, and is stamped with the seal of the Queen's office and the signature "Ludovica Maria Re[gina]"; as well as a document bestowing the office of advisor on local conscriptions in Nancy to Pierre-Etienne-Antoine Billard by Stanisław Leszczyński which was drawn up on 9 November 1761 in Lunéville. These valuable objects can be found in the Archives at the Royal Castle under, *Dokumenty, listy, akta luźne* [documents, letters, casual records], file nos. D I/305, 306, 307.

Other archive materials donated by Karolina Lanckorońska in 1994, or transferred after her death in 2002, are connected with the Lanckoroński collection, its origins, nearly 200-year history and place of storage of the works

of art after World War II (consisting of documents, reproductions of works or art, postcards of the Lanckoroński Palace in Vienna and the interiors of the palace after 1903, photographs of the damaged palace in 1944); and with Karolina Lanckorońska's work during World War II and her post war activities in Rome on behalf of Polish culture and scholarship (consisting of documents and photographs). These archive materials were deemed suitable for inclusion in the *Archiwum Lanckorońskich* and given the file no. R XIX/1-51.

Worthy of attention are also two very interesting archival items that are not directly connected with the Lanckoroński family: these materials concern Johann Caspar Lavater (1741-1801), a famous Swiss Protestant pastor and founder of physiognomics (among others, J.C. Lavater's treatise *The Character of Kazimierz Rzewuski* of 1780), and a document - a proposal dated 1816-1818 by the draughtsman/landscapist Joseph Richter for 18 engravings depicting views of Puławy, to be executed together with his older brother, the engraver Charles August Richter.

These archival items were donated in 1994 and subsequent years, up until 2002 and they constitute a very important collection of materials at the Royal Castle, and are an exceptionally valuable source enabling us to supplement academic research undertaken to date.